

O PRIMÁŠOVI BAROVI

rómska rozprávka

Kedysi dávno stvoril spravodlivý Deloro rómsku osadu a ponechal životy jej obyvateľov napospas nevyspytateľnému osudu.

V osade žili dvaja slávni primáši. Každý z nich mal svoju cigánsku kapelu. Ej, boliže to muzikanti o akých svet ešte nechyroval. Zabávali ľudí na svadbách, báloch i krstinách. Boli to vskutku dobrí primáši, ale obaja mali veľkú chybu. Navzájom sa nenávideli. Vo svojej pýche si každý o sebe myslel, že práve on je ten najlepší muzikant. Nie div, že keď sa stretli, jeden na druhého zubami škrípali. A ešte o kúštik viac sa neznášali ich ženy. Jazyky mali poriadne podrezané, hašterili sa, akoby ich čerti na nože brali. Nadávali si, ba neraz sa aj za vlasy tak pochytili, že im v rukách len chumáče ostali. Potom sa stalo to, čo si ani sám Deloro neželal. Jednej noci sa obom jazyčniciam narodili chlapci ružové púpätá s čiernymi vláskami a očkami ako uhoľ. Primáš Feri sa rozhodol vychovať zo syna chýrneho muzikanta, akému by nebolo páru široko-ďaleko. Takto sa najlepšie pomstí primášovi Barovi. Myšlienka na odplatu ho natoľko zaujala, že ani nečakal, kedy chlapčeka po prvýkrát okúpu, a už mu vkladal sláčik do maličkých prstiek. Synovi dal meno Jag, aby jeho hudba ako oheň rozpaľovala ľudské srdcia.

Ani primáš Baro nelenil. Syna pomenoval po sebe. Baro, čo znamená – veľký. Husličky so sláčikom mu do kolísky strčil so želaním, aby jeho syna poznali na všetkých kráľovských dvoroch ako jediného neprekonateľného muzikanta. Chlapci ešte ani chodiť nevedeli, no netrpezliví otcovia im každý deň vyhrávali a priúčali ich notám. Jeden pred druhým vychvaľoval svojho syna do nebies. Každý videl v potomkovi budúceho kráľa primášov.

Ubiehali roky, chlapci rástli ako z vody. Primáš Feri chodil zo dňa na deň zachmúrenejší, veľmi sa sklamal vo svojom synovi. Jag hral na husliach tak, ako keby mu pichali pod nechty ostré trnie. Husle nenávidel, hral iba vtedy, keď ho otec prinútil. Aj malý Baro sa sláku vyhýbal, ale otec mu často opakoval: „Ej, chlapče, len sa ty uč! Róm sa iba husľami najľahšie uživí! Dobrý muzikant sa dostane i na grófsky dvor!“ A tak si chlapec vzal otcove slová k srdcu a ochotne sa učil. Jag sa veľmi zlostil, že Bara všetci vychvaľovali a predpovedali mu žiarivú budúcnosť.

Nad osadou sa zmrákal, akoby nad ňou visela kliatba. Feriho žena Loli mala na jazyku jedovate sliny a v srdci závišť. Barovi sa vyhrážala, že mu počaruje tak, že sa jeho prsty viacej strún nedotknú. A neostalo to iba pri planých sľuboch...

Loli už od malička vládla kúzľami. Keď uvidela, že z Bara sa stal veľký primáš, nedokázala uniesť porážku svojho syna a rozhodla sa mu pomstiť. Keď chcela, aby sa jej bosoráctvo splnilo, musela o polnoci zájsť na cintorín a tam natrhať divé byliny. Bála sa svojho skutku, ale túžba po pomste bola silnejšia ako ľudský strach.

Keď v osade všetci zaspali, vybrala sa Loli na cintorín. Poznala starý hrob, na ktorom rástla zelina – psie víno.

Na oblohe zhasol mesiac. Za múrmi cintorína sa cigánke roztriasli nohy. Medzi hrobmi uvidela zavýjajúceho psa. Srst sa zlovestne ježila, keď ucítil ľudský pach. Vtedy zavyl, vymočil sa na psie víno a zmizol. Loli vedela, že teraz Bara môže premeniť na psa.

Na kostole odbilo polnoc. Loli sa vrhla na mokrú trávu. Musí ju vytrhať skôr, než umlknú údery hodín. Na starom kríži zahúkala sova. Loli si pritísila trávu k prsiam a bežala domov.

V chatrči rozfúkala oheň a zeliny hodila do hrnca. Potom si rozpustila dlhé i ako noc tmavé vlasy, prikryla nimi hrniec a opakovala čarodejné zaklínadlá. Voda vrela, penila sa, hučala ako víchor.

„Zlá moc v polnočnom klokotaní, premeň Bara na psa, ja zjem tvoje srdce a vypijem tvoju krv!“
strašidelne šepotala.

Červené plamene olizovali medený hrniec, para sa z neho valila a zachytávala sa v jej vlasoch. Potom sa premieňala na kvapky perleťovej rosy a tie zase na pichľavé trnie. Po deviatom zaklínaní sa voda vyvarila. Loli odtiahla prázdny hrniec z ohniska a pozrela na dno. Miesto zeliny v ňom zazrela prašivého psa. Pes vyskočil a cez otvorené dvere vybehol von. Loli sa zmocnila divá radosť. Čary sa podarili! Konečne! Osadu zbavila veľkého primáša!

Na oblohe žiaril mesiac. Vyľakaný Baro nevedel pochopiť, čo sa s ním stalo. Niekoľkokrát zabrechal pod oknami rodičovského domu, ale nikto mu neodpovedal. Vtedy spoznal, na čo sa premenil. Baro sa začal skrývať pred ľuďmi. Keď ho však premohol hlad, vrátil sa do dediny v nádeji, že sa nájde dobrý človek, ktorý ho prituľí. Lenže hneď, ako ho dedinskí psi vyňuchali, rozbrechali sa zúrivým štekotom. Zburcovali celú dedinu. Psi sa na neho vrhali, hrýzli ho. V dedine nastal poplach. Ľudia vzali palice a hnali cudzie psisko kadeľahšie.

Rany Bara páľili. Prečo musel prehrať svoj život a s ním aj slávu, ktorá ho čakala ako primáša? Komu čo zlé urobil? Psie srdce zaplakalo ľudskými slzami. Od žiaľu utiekol ďaleko preč.

Baro sa ocitol v neznámej krajine. Dookola sa rozprestierali iba zelené lúky a hlboké lesy. Na brehu potôčika zazrel chatrč. Chcel zabrechať, ale bál sa, že ho aj odtiaľ vyženú. Ľahol si do trávy a vylizoval si rany, ktoré mu uštedrili dedinskí psi. Zrazu sa mu rozžiarili oči. Z chatrče vyšla driečna dievčina s krásnymi čiernymi vlasmi až na ramenách. Baro nevydržal, vyskočil z úkrytu, priplazil sa k jej nohám a radostne zabrechal.

Šejinka, tak sa dievča menovalo, sa strhla. „Džas!“ odháňala neznámeho psa. V tej chvíli sa z chatrče vyrojili polonahé deti a pribehli k Barovi. Vrhali sa naňho s radostným krikom: „Rikono, rikono!“

Bili sa o neho, každý ho chcel mať iba pre seba. Baro sa nevzpieral, mohli si s ním robiť, čo len chceli. Medzi deťmi mu bolo tak príjemne, že na okamih aj zabudol na svoj krutý osud.

Šejinka mu priniesla kôrku suchého chleba a v miske hlt polievky. Jemne ho pohladila po srsti. Baro sa od šťastia zachvel. Pomyslel si:

„Šejinka je krásna dievčina. Och, prečo ho stihol taký krutý trest! Nemôže prehovoriť ľudskou rečou! Ako rád by sa Šejinke zveril so svojím nešťastím! On však môže len brechať a to by dievčinu zbytočne vyľakalo.“

Barovi sa splnila najväčšia túžba. Ostal v chatrči medzi deťmi. A hoci jedla nebolo nazvyš, ušlo sa i jemu.

Otec detí sa volal Charno. Na jar a v lete rezal vrbové prúty a plietol z nich košíky. Niektoré boli také veľké ako polovica cigánskej chatrče. Predával ich sedliakom na plevy a sečku. V zime zase z jedľového dreva vyrezával šindle na strechy domov. A ešte z lipového dreva strúhal lyžice a varechy pre gazdinky.

Deti si Bara veľmi obrúbili. Často s ním šantili až do úmoru. Ukrývali sa pred ním do vysokej trávy, ba i na stromy vyliezali, ale on ich všade našiel. Ej, bolože to radosti, pri hre neraz aj na hlad zabudli.

Baro sa najviac točil okolo Šejinky. Sprevádzať ju na cestách do dedín. Šejinka predávala košíky, ponúkala ich z domu do domu a on zatiaľ vonku strážil. Za jeho služby mu vždy niečo v zásterke priniesla – krajec chleba, ba aj kúšтик slaniny.

Do Charnovej chatrče neočakávane prišlo nešťastie. Jeho žena Cikni ťažko ochorela, hrozilo jej oslepnutie. Bylinkárky varili pre ňu rôzne nápoje, mastičkami zaháňali chorobu, ale Cikni ležala viac mŕtva ako živá. Zúfalá Šejinka sa rozhodla odísť do sveta hľadať tam drahocenný liek. Otec Charno nechcel o tom ani počuť, čo si bez Šejinky počne s toľkými deťmi? Dievča sa rozplakalo, ona veru nedopustí, aby matka oslepla. Ráno si upiekla lokšu a rozlúčila sa s ľuďmi v osade. Kvílivý nárek sa rozliehal po chatrči, keď odchádzala Šejinka. Iba Baro sa tešil, že ju bude verne sprevádzať na cestách. Ale otec Charno ho pevne priviazal na reťaz. Baro začal od žiaľu skákať i zavýjať, tak mocne plakalo za dievčaťom jeho srdce.

Šejinka už niekoľko dní chodila šírym svetom, ľudia ju posielali za rôznymi bylinkárkami, ale žiadna z nich nepoznala liek proti slepote. Po dlhom putovaní zablúdila do čierneho lesa. Predierala sa hustými kroviami, z bosých nôh jej tiekla krv. Húšťava bola taká neprehľadná, že sa cez ňu už nedalo ísť. Šejinka sa rozhodla, že tu prečká noc. Sadla si do trávy a myslela na svojho verného psa. Keby bol teraz pri nej, ani by sa tak nebála...

Zrazu celkom blízko zacítila teplý dych. Dievčina zamrela strachom. Z krovia sa vyrútil pes Baro a radostne jej olizoval tvár i ruky. Šejinka ho s láskou pritúlila k sebe. Pes sa vrtel, štekal, akoby chcel voľačo povedať.

„Aká škoda, že ti nerozumiem," vzdychla si smutná dievčina, „porozprával by si mi, čo je nové doma, ako sa matke darí." Pes na ňu upieral múdre oči. Objala ho okolo krku a o chvíľu zaspala na jeho teplom kožušku.

Blížila sa polnoc. V lese sa strhla hrozná víchrica, blýskalo sa a hrmelo. Vyľakaná Šejinka sa zobudila, ešte tesnejšie sa primkla k psovi.

Vtedy uvidela, ako sa k nim zakráda temný prízrak. Bola to žena, oblečená v špinavých handrách. Strapaté vlasy jej splývali na ramená, z rozškerených úst jej trčal velikánsky zub. Šejinka sa roztriasla. Spoznala, že je to baba Jaguni, najkrutejšia a najmocnejšia z ježibáb.

Jaguni sa zahľadela na Šejinku. Z očí jej sršala nenávisť. Okríkla ju:

„Čhaje, čo hľadáš v temnom lese o hodine duchov, ha?"

Šejinka, trasúc sa od strachu, zo seba vykoktala:

„Mať mi chorľavie na oči, hľadám bylinkárku, čo by ju vedela uzdraviť!"

Jaguni sa nad nešťastím rodiny divoko rozrehotala a zvolala:

„Poznám dobre tajomstvo choroby tvojej matky! Ale ja Rómov nenávidím! Lapila si sa do pasce! Mňa Deloro neobdaroval krásou, a preto sa musím ukrývať pred očami ľudí v hlbokých lesoch! Som zlý duch a Rómov prenasledujem! Nech dopadne na vás moja krutosť! Hybajte do môjho kráľovstva!" A hnala ich pred sebou do temnôt lesa.

Baro cítil veľké nebezpečenstvo a divoko sa rozbrechal. Bosorku chcel roztrhať na kusy. Polomŕtva Šejinka objala psa a tíšila ho:

„Ma bašuv... Nebreš... Musíš mi teraz pomáhať!"

Kráčali čiernym lesom, mesačné svetlo horko-ťažko prenikalo cez posprietané konáre stromov. Už svitalo, keď došli pod veľké bralo. Černela sa tam hlboká diera. Bola v nej zima a vlhko. Ježibaba im prikázala, aby zostúpili dovnútra a ani sa nepohli. Potom zmizla. Nad ich hlavami zatrepotali krídla. Šejinka mocne objala psa. „Čo teraz bude s nami?" zaplakala.

A tu sa začali diať čudné veci. Z hlbín zeme k nim doliehalo stonanie, potom sa ozval plač a bolestný nárek. Baro začal vrčať, ňuchať, znenazdajky sa rozbehol za hlasom. Vystrašená Šejinka kráčala za nim. Takto objavili ďalšiu diery. Za železnými mrežami sa pohybovali neznáme tiene. Boli to Rómovia. Keď Baro začal brechať, vtedy sa jeden z chlapov ozval:

„Otvorte bránu, zachráňte nás! Jaguni nás chce zmárniť!"

Vtedy nad ich hlavami zatrepotali krídla, objavila sa strašná Jaguni. Rukami mávala v povetrí, jedovatými slinami prskala okolo seba:

„Všetkých vás zahubím, lebo nenávidím hudbu, veselosť a krásu! Preklínam Rómov, ktorí sa radujú a tešia zo života! Mňa potrestal Deloro, teraz zničím ja vás!"

A opäť sa stratila v tme. Baro začal hľadať kľúč. Skúsil hrabať pod mrežami. Aj Šejinka mu usilovne pomáhala. Chceli zachrániť nešťastných Rómov. A hľa! Pod kameňom ho našli! Kľúč sa jagal, žiaril ako lúč slnka. Šejinka ho rýchlo zdvihla a otvorila bránu. Rómovia boli slobodní! V tej chvíli sa nad nimi začali zlietať krkavce. Krúžili nad ľuďmi a chceli im vyklať oči. Dievčina i Baro sa bránili, ako mohli. Baro na nich hrozivo vrčal a zahryzával sa im do krku. Bol to boj na život a na smrť. Šejinke tiekla z rúk krv, Barova koža bola poďobaná, celá doráňaná. Zahubili už všetkých vtákov, iba jeden krkavec, ten najzúrivejší, sa neúnavne vrhal na Šejinku. Baro pozbieral posledné zvyšky síl, vyceril zuby a vtáka

schmatol za krk. Vtedy sa krkavec najskôr premenil na Jaguni, a potom na čierny mrak. A tu div divúci, z tohto mraku vystúpil človek v čiernych šatách a v ruke držal husle. Priokročil k psovi a zvolal:

„Baro, veľký primáš, prebud' sa!"

A z roztrhanej psej kože vyskočil rúči mládenec s čiernymi kučeravými vlasmi. Keď Šejinka uvidela mládenca, takmer sa na kamenný stĺp premenila. Myslela si, že je to iba krásny sen.

Neznámy v tmavých šatách podal Barovi husle a povedal:

„Som duch rómskych primášov! Bol som tiež slávny primáš, ale zmárnila ma baba Jaguni. Zakliala ma ťažkými kliatbami, ale Baro i Šejinka ich svojou láskou a obetavosťou dokázali zlomiť! Pozri sa, Baro, tieto husle sú zázračné. V твоjich rukách budú šíriť slávu, ktorou ovládneš svet. Srdcia bohatých i chudobných naplnia ľudskými citmi a svet sa stane lepším. Tieto zázračné husle ti splnia tri želania. Predtým ich však musíš pritísnuť k srdcu!"

A duch rómskych primášov zmizol.

Tu si zrazu muzikanti, ktorých bosorka Jaguni chcela zmárniť, priložili husle k brade a Šejinke i Barovi zahrali krásnu pieseň o láske. Vysoké bralo aj s čiernou dierou sa stratili a všetci sa ocitli na zelenej lúke. Šejinka a Baro sa s muzikantmi rozlúčili a šťastní utkali domov. Dlho-predlho putovali, kým našli svoju rodnú osadu.

V Šejinkinej chatrči bolo plno žien a detí. Jej matka Cikni bola slepá a zomierala. Ženy nariekali a zalamovali nad ňou rukami. Keď Baro vošiel do chatrče, hneď vedel, čo má urobiť. Pritisol si husle na srdce a vyslovil želanie, aby sa Cikni uzdravila.

V tej chvíli sa starene otvorili oči a ona pred sebou uvidela Šejinku a neznámeho mládenca. Veľmi sa im potešila. Vstala z postele a začali sa radostne objímať. Ej, bolože to radosti v osade! Tri dni a tri noci Baro hral na husliach a Rómovia sa veselili.

Ale Barovi sa bolo treba domov poberať. Šejinka ho vyprevádzala so slzami v očiach, aj mládenčovi bolo ťažko na srdci. Keď sa dievčina chcela vrátiť, Baro ju poprosil:

„Šejinka, staň sa mojou ženou! Lebo ak ťa stratím, moje husle už nikdy nezahrajú veselú pieseň! Budú iba žalostne plakať a ľudia žiaľ nemajú radi . . ." Šejinka nežne objala Bara a šepla:

„Baro môj, keby si ma opustil, smútok by mi srdce odtrhol!"

A tak sa mladí odobrali do Barovej osady, kde ich privítali bratia, sestry a široké príbuzenstvo. Aj tam Baro vyhrával na svojich husličkách, Rómov zabával a tešil. Barovo majstrovstvo sa preslávilo v celej krajine. Chýr o jeho muzikantskom umení sa šíril od mesta k mestu, vyhrával na grófskych dvoroch, počúval ho aj sám panovník, keď ho smútok kváril. Barovi potomkovia, slávni rómski primáši, aj dnes svojou hudbou liečia duše ľudí a vlievajú do nich večnú mladosť...

z knihy:

Rómske rozprávky. Romane paramisa

Napísala Elena Lacková, ilustroval Eduard Weiss.

Košice: Východoslovenské vydavateľstvo 1992, s. 44 – 59.